

Dış Politikada Yumuşak Güç Unsuru Olarak Turizm: Özbekistan Örneği

*Tourism as a Soft Power Tooling of Foreign Policy:
The Case of Uzbekistan*

Emin GÜLEÇ*
Mehmet Oğuzhan İLBAN**
Burhan AYDEMİR***

Özet

Uluslararası ilişkiler; ülkelerin, sivil toplum kuruluşlarının, çok uluslu şirketlerin ve birçok aktörün birbirleriyle olan etkileşimini inceleyen bir disiplindir. Dış politika ise söz konusu bu disiplinin bir alt dalıdır. Dış politika, genel anlamda bir ülkenin diğer ülke veya ülke gruplarıyla olan ilişkilerini belirli bir zemine oturtmak için benimsediği ilke ve uygulamaların bütünüdür. Ülkeler, diğer ülkelere karşı egemenliklerini korumak ya da bu ülkeler üzerinde etki alanı oluşturabilmek için güç kullanmaktadırlar. Söz konusu bu güç olgusunun yumuşak (ülkenin kendine özgü kültürünün, siyasi değerlerinin ve politikalarının diğer ülkelere cezbedici gelmesi) sert olmak (ülkenin mevcut askeri ve ekonomik gücü) üzere iki farklı yüzü bulunmaktadır. Bu araştırmanın amacı yumuşak güç araçlarından biri olan turizmin, Türkiye'nin Özbekistan ile ilişkilerindeki mevcut düzeyini ve işlevselliğini ortaya çıkarmaktır. Özbekistan ile Türkiye'nin ilişkilerini dış politika, yumuşak güç ve turizm etkileşimi temelinde incelendiği bu araştırmada veriler, doküman inceleme tekniği ile elde edilmiştir.

Anahtar kelimeler: *Uluslararası İlişkiler, Dış Politika, Yumuşak Güç, Turizm, Özbekistan.*

---

* Arş. Gör., Beykent Üniversitesi, İdari İktisadi Bilimler Fakültesi. emin.glc90@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-2215-9832.

** Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Burhaniye MYO. moilbanilban@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-7557-9817.

*** Doç. Dr., Balıkesir Üniversitesi, Turizm Fakültesi. burhanaydemir@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5887-3520.

Abstract

International relations is a discipline that examines the interaction of countries, non-governmental organizations, multinational companies and many actors. Foreign policy is a sub-branch of this discipline. Foreign policy phenomenon in general terms is the whole of the principles and activities that a country adopts in order to place on a specific basis its relations with other country or country groups. Countries use force to maintain their sovereignty over other countries or to have an influence over these countries. This phenomenon of power has two different facets: soft (the country's unique culture, political values and policies attracts other countries), hard (the current military and economic power of the country). The purpose of this research is to ascertain the current level of tourism which is one of the soft power tools and its functionality in Turkey's relations with Uzbekistan. Turkey's relations with Uzbekistan in this research was examined on the basis of foreign policy, soft power and tourism interaction and data of this research were obtained by document analysis technique.

Keywords: *International Relations, Foreign Policy, Soft Power, Tourism, Uzbekistan.*

1991'de SSCB'nin dağılmasının ardından sonlanan soğuk savaş ile birlikte artık pek çok ülke çok fazla maddi kaynağa sahip olmanın ya da askeri caydırıcılık adına gelişmiş kitle imha silahları bulundurmanın etkili ve meşru bir dış politika faaliyeti için yeterli olmadığını görmüştür. Günümüz dış politika stratejilerinde bir ülkenin kendi sınırları dışında kalan başka ülkeleri etki altında alarak onların davranışlarını ve tercihlerini istediği doğrultuda yönlendirmesi için birçok farklı yol vardır (Yegin, 2015, s. 8-9). Bunlardan biri de yumuşak güç adlı olgudur. Yumuşak güç, bir ülkenin tarihini, kültürel değerlerini, toplumsal özelliklerini, eğitilmiş nüfusunu, geleneklerini, sanatını, sinemasını, mimarisini, müziğini vb. unsurlarını kullanılarak başka ülkelerin tercihlerini kendi çıkarları doğrultusunda manipüle edebilmesi olarak tanımlanmaktadır (Akbaş & Tuna, 2012, s. 8). Bu açıdan incelendiğinde Türkiye, tarihi derinliğe, doğal güzelliklere ve etkileyici bir kültürel çeşitliliğe sahip olması sebebiyle yumuşak gücünü kullanacak kaynaklar bakımından büyük zenginliğe sahiptir.

Yumuşak güç, ülke imajı ile doğrudan ilgili bir dış politika aracıdır. Ülkenizin uluslararası kamuoyunda sahip olduğu imajın gücü ne kadar yüksek ise diğer ülkeleri cezbedebilme yeteneği de o kadar gelişmiştir demektir. Buradan hareketle, Turizm endüstrisi, kendine özgü nitelikleri sayesinde hem Türkiye'nin yumuşak gücünü besleyecek hem de Türkiye'nin yumuşak gücünden yararlanacak bir potansiyel taşımaktadır. Özellikle son yıllarda Türkiye'de yaşanan menfur terör eylemleri ve hain darbe girişiminin ardından,

Türkiye'ye karşı oluşan küresel önyargıların ve şüphelerin giderilmesinde turizm etkili bir yumuşak güç aracı olarak kullanılabilir.

Uluslararası İlişkiler, Dış Politika ve Yumuşak Güç Kavramları

Dış politika ve uluslararası ilişkiler kavramları sıklıkla birbirlerinin yerine kullanılan ve birbirleriyle karıştırılan olgulardır. Ancak bu kavramların arasında küçük de olsa bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu kavramları tek tek ele almak gerekirse, dış politika, uluslararası nitelik taşıyan siyasi sorunları, bir ülkelerin amaçları, siyasi değerleri ve davranışları açısından değerlendirir ve bu sorunlara karşı ürettiği politikaları inceler (Arı, 2008). Örneğin, Türkiye'nin Suriye ve Irak politikası denildiğinde belirtilmeye çalışılan şey Türkiye'nin bu ülkelere yönelik dış politikasıdır. Uluslararası ilişkiler ise devletlerin resmi organlarının yanında vatandaşları ve sivil toplum kuruluşları ile diğer devletlerin vatandaşları ve toplumsal grupları arasında ortaya çıkan her türlü etkileşimin adıdır. Tanımlardan da anlaşılacağı üzere uluslararası ilişkiler kavramı, içerisine devletlerin resmi dış politikalarını da alan daha geniş tabanlı bir olgunun adıdır. Bir başka deyişle uluslararası ilişkiler sadece devletlerarasında değil, ülke sınırlarını aşan ve hükümetler, halklar, uluslararası kurumlar, sivil toplum kuruluşları ve devlet dışı kuruluşlar arasındaki siyasal, sosyal, turistik, kültürel, ekonomik, sportif, dini, ticari, tüm ilişkileri içine alan bir kavramdır (Aydemir & Bal, 2018, s. 73).

Bir devletin uluslararası ilişkilerinde başka devletleri yanına çekebilmek ya da karşısında duran devleti caydırabilmek için uyguladığı politikaların tek vasıtası ise güçtür. Bir başka deyişle, güç, bir ülkenin diğer ülkelere kendi çıkarları doğrultusunda kararlar aldırma ve eylemler yaptırmada kullandığı kaynaktır. Devletlerin dış politikaları da, sahip oldukları bu güç ve kaynakları ulusal çıkarları doğrultusunda hazırlama ve kullanma sanatıdır. Geleneksel anlamda bir devletin güçlü olup olmaması askeri ve ekonomik gücü ile belirlenmektedir.

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte birbirinden izole olmuş devlet ve insan toplulukları birbirleri ile temasa geçmeye başlamıştır. Dolayısıyla devletlerin uluslararası ilişkilerini ve dış politikalarını şekillendiren güç kaynakları da değişime uğramıştır. Küresel bilgi toplumunda güç kaynakları daha az oranda toprak, nüfus yoğunluğu, askeri güç ve doğal kaynaklara, daha fazla bilgi, kültürel baskınlık, olumlu imaj, demokratikleşme, teknoloji ve kurumsal şeffaflığa dayanmaktadır (Yılmaz, 2011, s. 31).

Güç olgusu çeşitli referanslara dayandırılarak birçok farklı boyuta ayrılmaktadır. Bunlardan biri de gücün sert ve yumuşak güç şeklinde iki ayrı

boyutta incelendiği çalışmadır (Nye, 2011, s. 3). Ülkelerin diğer ülkeler karşı sert ya da yumuşak güçten hangisini kullandığını anlamak için uyguladıkları yöntemlere dikkat edilmesi gerekmektedir. Buna göre sert güç bir ülkenin başka bir ülkeye, o ülkenin rızası dışında pozisyonunu değiştirebilmek için askerî veya ekonomik güç kullanarak uyguladığı yaptırımdır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) Irak'a demokratik bir yönetim getirmek için başvurduğu güç kaynağı askeriyken, İran'ı nükleer savunma silahları üretmekten vazgeçirmek için uyguladığı güç ise ekonomik yaptırımlardır. Örneklerden de anlaşılacağı üzere sert güç, gerek uluslararası ilişkiler açısından gerekse dış politika uygulamalarıyla olsun egemen ülkelerin görece daha zayıf ülkeleri kendi çıkarlarına hizmet edene kadar havuç (ekonomik yardımlar ya da yaptırımlar) veya sopa (askeri caydırıcılık) yaptırımlarından birisini sunmasıdır (Özel, 2018, s. 17-18).

Sert güç anlayışı daha çok zorlama ve teşvik yöntemlerini barındırırken, bu yöntemleri de bir güç kaynağı olarak kabul eden ancak buna rağmen muhatabını ikna etmeye yönelik uygulamalara ağırlık veren yumuşak güç yaklaşımı ise güç kavramını bir diğer boyutudur. Yumuşak güç, herhangi açık bir tehdit olmadan başka ülkelerin kararlarını ikna veya cazibe ile etkileme gücü olarak tanımlanmaktadır. Bir ülkenin oluşturduğu cazibenin başka ülkeler üzerindeki etkisi ise kendini, gönüllü itaatkârlık, benimseme, meyletme ve taklit etme gibi şekillerde ortaya çıkabilmektedir (Nye, 2011, s. 10). Yumuşak güç unsurları sayesinde muhatap ülkeyi ortak bir değere çekmek ya da cezbederek kontrol edebilmek, yüksek maliyetler gerektiren sert güç uygulamalarının kullanılması gereksinimini ortadan kalkmaktadır. Bununla birlikte uluslararası ilişkilerini sert güç uygulamaları ile kuran ülkeler uluslararası kamuoyu nazarında tehditkâr ya da müdahaleci gibi olumsuz imajlar çizmektedir. Ancak yumuşak güç uygulamaları ise uluslararası kamuoyunun onayını almış daha sempatik uygulamalar olarak bilinmektedir.

Bir ülkenin yumuşak güç potansiyelini besleyen kaynaklar, tarihi, kültürü, yurtiçi ve yurtdışında uyumlu hareket ederek sadık kaldığı siyasi değerleri, toplumsal özellikleri, eğitim seviyesi, gelenekleri, devlet organları, sivil toplum kuruluşları, uluslararası kamuoyunda gündem yaratabilme gücü vb. olarak gösterilebilir (Akbaş & Tuna, 2016, s. 78-79). Bu kavramlar yumuşak gücü oluşturan genel kaynakların başlıklarıdır. Bu kaynaklara daha indirgemeci bir bakış açısıyla yaklaşırsa kitle iletişim araçlarının dahi bir yumuşak güç kaynağı olabileceği söylenebilir. Her iki Yunanlıdan birinin Türk dizisi izliyor olması ve buradaki Türkçe dil kurslarının sayısının on kat artış göstermesi bu duruma güzel bir örnek teşkil etmektedir (Demir'den aktaran Sancak, 2012, s. 24).

Türkiye'nin Genel Dış ve Türk Cumhuriyetler Politikası

Türkiye'de son yıllarda yaşanan darbe girişimi gibi sosyal travmalar, terör eylemleri gibi güvenlik tehditleri, yönetim sisteminde başkanlığa geçiş ile birlikte yaşanan değişimler gibi siyasi dönüşümler, Türk dış politikasının gündemindeki konuları karmaşık ve birçoğu da küresel nitelik taşıyan bir noktaya getirmiştir.

Dış İşleri Bakanlığı (DİB), Türkiye'nin dış politikasını genel hatlarıyla şu şekilde değerlendirmektedir: “Çalkantılı bir dünyada dış politikada etkin ve girişken olmak temel bir gereksinim olarak öne çıkmaktadır. İşte bu yüzden Türkiye, girişimci ve insani bir dış politika yaklaşımıyla inisiyatifler almak zorundadır”(http://www.mfa.gov.tr/genel-gorunum.tr.mfa, Erişim Tarihi: 13.10.2018). Bu politik anlayışa uygun olarak Türkiye, kendi dış politikasında en çok ihmal edilen bölgelerin başında gelen Afrika ve Asya ülkeleri ile çok boyutlu ilişkiler kurmak ve yeni ortaklıklar tesis edebilmek adına birçok girişimde bulunulmuştur. Örneğin, uzun yıllar minimum düzeyde seyreden Türkiye-Afrika ilişkileri, 2003 yılında 'Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi'nin kabulü ve özellikle 2005 yılının 'Afrika yılı' ilan edilmesinin ardından gelişmeye başlamıştır (Aydemir & Bal, 2018, s. 75). Bu adımlar Türkiye'nin Afrika ülkelerine varlığını göstermesi ve bu ülkelere kültürel, sosyal ve ekonomik anlamında tesir edebilmesi adına yumuşak güç uygulamaları olarak kabul edilebilir.

Türkiye'nin Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik yumuşak güç uygulamalarının sonuçları, Afrika kıtasında yer alan ülkelere nazaran daha güçlü olabilmektedir. Çünkü Türkiye'nin bu ülkeler ile ortak, dil, kültür, inanç ve soy bağlarının olması bu ülkeler üzerinde doğal bir etki yaratma fırsatını da beraberinde getirmektedir. Türkiye bu ülkeleri cezbedebilme adına yumuşak güç kaynaklarını kurumsallaşmış organizasyonları ile işlemektedir. Bu organizasyonlardan en önemlisi ise Türk İşbirliği ve Koordinasyon İdaresi Başkanlığı (TİKA) olup, kurumsallaşmış bu uygulamalara bir örnektir. TİKA, Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin ekonomik kalkınmalarına destek vermenin yanı sıra ortak tarih ve kültür varlıklarının korunması, Türkçe'nin kullanımının yaygınlaştırılması ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi gibi projeleri de yürütmektedir. Türk Cumhuriyetleri'ne yönelik yumuşak güç adımları TİKA ile sınırlı değildir. Bu ülkelere Türkiye'ye burslu öğrencilerin getirilmesi, Türkçe Konuşan Ülkeler Zirvesinde bu ülkelerin bir araya gelmesi gibi etkinlikler yumuşak güç adımlarına verilebilecek diğer örneklerdir.

Bununla birlikte, Türkiye'nin uluslararası insani yardım faaliyetlerindeki dikkat çeken artışı ve Dünyanın çok farklı bölgelerinde Müslümanların ve

Türklerin yaşadığı insani krizlerde Türkiye'nin duyarlılıkla hareket etme çabası da hem yardıma muhtaç halklar hem de uluslararası toplum tarafından takdirle karşılanmaktadır (Karagül, 2013, s. 86-87). Nitekim 2017 yılı“ Küresel İnsani Yardımlar Raporu” verilerine göre Türkiye yaklaşık 8,1 milyar dolar ile Dünya'da en çok insani yardım yapan ülke oldu. Türkiye'yi 6,8 milyar dolar ile ABD izlemiştir. Bundan önceki yıllarda küresel anlamda dünyanın en büyük bağışçısı olarak bilinen ABD, dünyanın en cömert ülkesi ünvanını Türkiye'ye devretmiştir. Bu verilerden hareketle, Türkiye'nin özellikle üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırılan ekonomik açıdan yetersiz ülkeleri kendine çekmek için yardımsever bir ülke imajı çizmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Bunu yaparken kullandığı yöntem ise şüphesiz bir yumuşak güç uygulamasıdır. Türkiye, bu ülkelerin ekonomilerine müdahale edip, onları zorba yöntemlerle kazanmak yerine onları, kendi mali kaynaklarından hibe verip, sempati toplama yoluyla kazanmaya çalışmaktadır.

Türkiye'nin diğer ülkeler üzerinde nüfusunu arttırabilmesi adına turizm endüstrisi de bir yumuşak güç aracı olarak kullanılabilir. Bunun gerçekleşebilmesi için ise Türkiye'nin ulusal güvenliğini sağlaması gerekmektedir. Çünkü diğer her şeyden önce turizm olayının gerçekleşmesi için temel şart güvenlidir. Bir ülke ya da bölge de savaşlar, iç çatışmalar, politik ve siyasi kargaşalar yaşanıyorsa, o noktalara giden turist varışların da ciddi bir azalma yaşanır. Bir ülkeyi ziyaret eden turistlerin sayısının istikrar göstermesi bir anlamda o ülkenin güvenliği ve istikrarı hakkında da ipucu verebilir. Buradan hareketle, ülkenin turizm verilerine ilişkin istatistikleri, ülkenin güvenliği ile ilgili algıları da belirleyen bir yumuşak güç aracıdır. Bir başka deyişle, turizm faaliyetleri, ülkelerin yumuşak güç potansiyelini beslemektedir. Aynı zamanda ülkelerin yumuşak güç potansiyelleri de turizm faaliyetlerini beslemektedir. Örneğin, Türkiye'nin bölgesel bir güç olması, uluslararası kamuoyunda güvenli ülke imajını pekiştiren bir yumuşak güç unsurudur. Bu ise Türkiye'ye yönelik turizm hareketlerine olumlu yansımaktadır.

Turizm, özellikle birtakım nedenlerden ötürü belirli bir süre yalnızlaşma politikası izleyerek kendini dış dünyadan izole eden ülkeler için de önemli bir yumuşak güç kaynağıdır. Nitekim komşularıyla uzun yıllar düşman kalan, Batı'nın sürekli önyargıyla baktığı, Asya ve Afrika kıtalarına ise kendini tanıtmada güçlük çeken Türkiye'nin küresel sistemdeki konumlanması açısından turizm, dış politikada büyük önem arz etmektedir. Türkiye'yi ziyaret eden turistlere bir yandan ülkemizi daha iyi tanıtmaya fırsatı yakalarken, diğer yandan da Türkiye'de üretilen ürünleri tanıtarak gelecek için ihracatımızı arttırma potansiyeline sahip olabiliriz. Böylece, Türkiye, turizm endüstrisinin yarattığı bu katma değer sayesinde uluslararası arenada hem ekonomik güç

hem de siyasi etkinlik kazanabilir. Bu doğrultuda, turizmin dış politika ve uluslararası ilişkiler açısından önemli bir yumuşak güç unsuru olarak değerlendirilmek yanlışı olmayacaktır.

Türkiye'nin özellikle tarihsel, kültürel ve duygusal bakımdan güçlü bağlarla bağlı olduğu Türk Cumhuriyetleri üzerinde bu bağlardan kaynaklı ciddi ölçüde bir popülerlik avantajı bulunmaktadır. Nitekim DİB'de "girişimci ve insani bir dış politika" temalı dış politika vizyonunda Türk Cumhuriyetleri'nin Türkiye için önemini şu şekilde belirtmiştir: "Ortak dil, tarih ve kültür bağlarına sahip olduğumuz Orta Asya Cumhuriyetleri'yle ilişkilerimiz, dış politikamızın öncelikli konularından biri olmaya devam etmektedir. Bölgedeki kardeş ülkelerin bir yandan müreffeh, siyasi ve ekonomik istikrara sahip olmalarını, kendi aralarında ve komşularıyla işbirliği içinde varlıklarını sürdürmelerini, diğer yandan uluslararası toplumla bütünleşmelerini desteklemek, Orta Asya bölgesine yönelik politikamızın temelini teşkil etmektedir" (http://www.mfa.gov.tr/site_media/html/2018-yilina-girerken-girisimci-ve-insani-dis-politikamiz.pdf., Erişim Tarihi: 13.10.2018).

Türkiye bu ülkeler üzerinde doğal olarak var olan bu yumuşak güç fırsatlarını doğru işlediği takdirde, bu ülkelerden ciddi oranda turist akışı sağlayarak uluslararası turizmdeki etkinlik alanını çeşitlendirebilir ve genişletebilir. Türk turizmine olumlu katkılar sağlayacak böylesi bir durumun doğal bir sonucu olarak, Türkiye'nin bu ülkeler üzerindeki etki alanı da ilerleyen yıllarda kademeli olarak genişleyecektir. Günümüzde ise Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri arasında gerçekleşen mevcut uluslararası turist akışı bir sonraki sayfada Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1'den anlaşıldığı üzere Türk Cumhuriyetleri arasında Azerbaycan'ın Türkiye'ye en fazla turist gönderen ülke olduğu görülmektedir. Azerbaycan'dan Türkiye'ye doğru yönelen bu turist akışında Azerbaycan'ın, gerek Türkiye ile komşu olması, gerekse diğer Türk Cumhuriyetleri'ne nazaran Türkiye ile daha büyük hacimlerde ekonomik ilişkiler kurmasının ciddi ölçüde etkisi vardır. Azerbaycan'ı sırasıyla Kazakistan ve Türkmenistan izlemektedir.

Özbekistan'dan Türkiye'ye gelen turist sayısı ise Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'dan gelen turist sayısına göre düşük olmakla birlikte Kırgızistan'dan gelen turistlere göre yüksek oranda seyretmektedir. Özbek ziyaretçilerin sayısının diğer Türk Cumhuriyetleri'nde olduğu gibi her geçen yıl düzenli bir artış gösterdiğini söylemek mümkündür. 2015-2016 yıllarında Türkiye'deki menfur terör hadiselerinin etkisiyle Türkiye'ye gelen yabancı turist sayısı ile doğru orantılı olarak Özbek turist sayısında da kısmi bir düşüş söz konusu olmuştur. Bununla birlikte 2017 yılı verileri bu rakamların tekrar yükselişe geçti-

ğini ve hatta 195.745 turist sayısı ile zirve noktasına ulaştığını göstermektedir (Evcin, 2018, s. 121).

Tablo 1. 2000-2017 Yılları Arasında Türkiye'yi Ziyaret Eden Türk Cumhuriyetleri Vatandaşlarının Sayısı

	Özbekistan	Azerbaycan	Kazakistan	Kırgızistan	Türkmenistan
2000	2.111	179.788	38.920	8.751	10.979
2001	21.364	177.612	37.885	7.890	14.999
2002	20.392	163.133	43.793	10.379	21.317
2003	19.083	193.410	65.092	13.796	15.785
2004	20.674	330.042	83.404	24.717	6.620
2005	24.689	411.652	106.196	31.023	34.282
2006	28.607	380.133	135.637	41.455	48.857
2007	43.082	434.577	195.219	44.638	76.334
2008	69.127	459.593	213.072	47.730	88.915
2009	73.910	424.155	219.445	40.882	112.358
2010	68.124	486.381	247.784	35.665	114.390
2011	85.011	578.658	315.907	41.197	137.476
2012	105.976	593.238	380.046	42.886	135.168
2013	129.292	630.754	425.773	64.905	148.709
2014	143.354	657.684	437.971	81.941	180.395
2015	143.331	602.488	423.744	88.369	174.330
2016	134.330	606.323	240.188	88.877	165.762
2017	195.745	765.514	402.830	104.911	230.881

Kaynak: Tablo 1, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı istatistiki verilerinden yararlanılarak araştırma yazarları tarafından oluşturulmuştur.

Turizm Kaynaklı Yumuşak Gücün Türkiye-Özbekistan İlişkisinde Rol

Özbekistan, 30 milyona yaklaşan nüfusu, jeostratejik konumu, köklü tarihi, zengin kültürel değerleri ve ekonomik potansiyeliyle bölgesel barış ve istikrar için önemli bir konumda bulunmaktadır. Bağımsızlığını 16 Aralık 1991 tarihinde kazanan Özbekistan'ın bağımsızlığını tanıyan ilk ülke Türkiye olmuştur. O tarihten bir süre sonra ise iki ülke arasındaki dış ilişkilerin istikrarlı olmadığı görülmüştür.

Türkiye ve Özbekistan ilişkilerinin Özbekistan'ın bağımsızlığını kazandığı tarih olan 1991'den Andican olaylarının yaşandığı 2005 yılına kadar inişli çıkışlı

seyrettiği söylenebilir. Ancak 2005-2016 yılları arasında ise bu ilişkiler büyük ölçüde kopmuştur. Bunun başlıca nedeni ise daha öncede belirtildiği gibi 2005'te yaşanan Andican olaylarıdır. 2005 yılının Şubat ayında Özbekistan'ın Fergana bölgesinde bulundan Andican şehrinde, Özbekistan yönetiminin baskısına tepki gösteren silahlı göstericilerin üzerine ateş açılması sonucu birçok sivil ölmüş ya da yaralanmıştır. Bunun üzerine Birleşmiş Milletler Özbek yönetiminin Andican olaylarına ilişkin tutumunu insan hakları ihlali olarak değerlendirerek bu görüşünü bir raporla küresel kamuoyuna ilan etmiştir. İlan edilen bu rapora Türkiye'nin de destek vermesi iki ülkenin karşılıklı ilişkilerini uzun bir süre dondurmasına neden olmuştur. İki ülke arasındaki buzlar 2016 yılında ülkeyi 25 yıl yöneten devlet başkanı İslam Kerimov'un ölümü sonrası yerine geçen yeni devlet başkanı Şavkat Mirziyoyev döneminde erimeye başlamıştır.

Türk-Özbek ilişkilerindeki kopuş yılları olan 2005-2016yılları aralığında Türk turizminin bu süreçten ciddi ölçüde etkilenmediği hatta istikrarlı olarak geliştiği Tablo 1'de yer alan veriler incelendiğinde görülmektedir. Bu durum Özbek turizmi için de geçerlidir. Nitekim 2013 verilerine göre Özbek turizmi için Türkiye'nin, Rusya'dan sonra en büyük ikinci pazar olduğu görülmektedir (UNWTO, 2015). Bu veriler ışığında iki ülke arasında yaşanan politik ve siyasi sorunlar hükümetler düzeyinde yaşanmış ülkelerin vatandaşlarına sirayet etmemiştir tespitini yapmak yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla her iki ülkenin vatandaşları da istikrarlı olarak karşılıklı turistik ziyaretlere devam etmişlerdir. Bu duruma gerekçe olarak ise Türkiye'nin, Özbek hükümeti üzerinde olmasa da Özbek halkı nazarında taşıdığı yumuşak güç potansiyeli gösterilebilir. Bir başka deyişle, Türkiye ve Özbekistan arasında çıkar çatışmalarından ya da bir takım uyuşmazlıklardan doğan konjonktürel gerginlikler, yaklaşık 5 bin yıl öncesine dayanan ortak tarih, dil, soy, inanç ve kültür gibi güçlü yumuşak güç unsurlarını etkisizleştirememiştir.

Daha öncede belirtildiği gibi Şavkat Mirziyoyev döneminin başlangıcı olan 2016 yılı ile birlikte de Özbekistan'la dondurulan dış ilişkiler dönemi bitmiş ve Türkiye-Özbekistan ilişkileri tekrar iyileşme süreci içerisine girmiştir. Özbekistan ile Türkiye'nin giderek düzelen politik ilişkilerine paralel olarak Türk turizminde de Özbek turizm pazarının hızla büyüdüğü gözlemlenmiştir. Nitekim 2017 yılında Türkiye'yi ziyaret eden Özbeklerin sayısı bir önceki yıla göre % 45 gibi ciddi bir sıçrama göstererek 134.330'dan 195.745 sayısına ulaşarak kendi özelinde bir rekor kırmıştır.

Düzelen dış ilişkiler Özbek turizminde de Türk turizminde yaşandığı gibi benzer etkiler göstermiştir. Bu, Özbekistan turizminde Türk pazarının hacmen daha fazla yer kapladığı anlamına gelmektedir. Nitekim Özbekistan kaynaklı

turizm verileri de bu durumu destekler niteliktedir. Özbekistan İstatistik Ofisine göre 2017 yılında ülkeyi ziyaret eden yabancı turist sayısı 2,847 milyondur. Bu rakam 2007 verilerine (1,248 milyon) göre kıyaslandığında ülkeye gelen yabancı turist sayısının 10 yıl içinde %130 arttığı görülmektedir. Yine aynı verilere göre Türkiye, Özbekistan'a komşu olmayan ve mesafe olarak uzak destinasyonlar arasından bu ülkeye 55,2 bin turist ile en çok ziyaretçi gönderen ülke olmuştur (www.stat.uz/uploads/docs/turizm_tahlil_17_uz.pdf, Erişim tarihi: 22.10.2018). Genel anlamda ise Türkiye, Rusya'dan sonra Özbekistan'ın en büyük ikinci turizm pazarıdır.

Türkiye, Özbekistan ile ikili ilişkilerini derinleştirmek adına 1991 yılından 2017 yılına kadar 90'ın üzerinde ikili anlaşma ve protokol imzalanmıştır. İmzalanan bu anlaşma ve protokoller arasında turizm ve kültür içerikli olanlar ise oldukça önemli bir yer tutmaktadır. Türkiye'nin Özbekistan ile ilk turizm içerikli anlaşmasını, Özbekistan'ın bağımsızlığını ilan ettiği tarihten hemen 3 gün sonra yani 19 Aralık 1991 imzalanmış olması dikkat çekicidir. O tarihten itibaren ise Türkiye ve Özbekistan, odağında, doğrudan turizm ve kültür olan birçok ikili anlaşmaya onay vermiştir. Türkiye ve Özbekistan'ın doğrudan turizm ve kültür alanında ilişkileri güçlendirmek adına imzaladıkları anlaşma başlıkları bir sonraki sayfada Tablo 2'de gösterilmiştir.

Bu anlaşmalar içerisinde özellikle 18.11.1997 tarihli ve tam adıyla "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Özbekistan Cumhuriyeti Hükümetleri Arasında Turizm Alanında İşbirliği Anlaşması" günümüzde de geçerliliği olan ve turizm alanında iki ülke arasında imzalanan en geniş kapsamlı anlaşma olarak öne çıkmaktadır. İki ülke arasında turizm alanında daha etkin bir işbirliğinin sağlanması amacıyla imzalanan bu anlaşma, birçok spesifik maddeden oluşmaktadır. Bu maddeler ise aşağıda belirtilmiştir (Özbekistan ile Türkiye Arasında İmzalanan Turizm Alanında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar, 1997).

1) Taraflar, iki ülke vatandaşlarının karşılıklı ziyaretlerini teşvik etmek amacıyla, ulusal mevzuatları çerçevesinde, uygun koşulları sağlayarak iki ülke arasında turizm hareketini geliştireceklerdir.

2) Taraflar, ülkelerinde turizm alanında faaliyet gösteren şirketler ve kuruluşlar arasındaki işbirliğini geliştirerek, turist trafiğinin karşılıklı olarak artmasını kolaylaştıracaklardır. Taraflar bu bağlamda ülkelerinin ulusal mevzuatları çerçevesinde ve karşılıklılık esasına uygun olarak, televizyon filmleri ve görsel, işitsel tanıtım malzemeleri de dâhil olmak üzere turistik yayımlar ve reklam materyallerinin değişimini teşvik edeceklerdir.

3) Taraflar, diplomatik kanallar aracılığıyla imkânları ölçüsünde turizme ilişkin bilgi akışını teşvik edeceklerdir.

4) Taraflar, iki ülke turizminin gelişmesinde önemli olan inşaat, donanım ve otellerin işletilmesi konularında turizm alanında faaliyet gösteren şirket ve kuruluşlar ile işbirliği imkânlarını araştıracaklardır. Taraflar, ülkelerinin mevzuatları uyarınca uygun hizmet kolaylıklarını sağlayarak bu alanda işbirliğini teşvik edeceklerdir.

Tablo 2. Türkiye'nin Özbekistan ile Turizm ve Kültür İçerikli İkili Anlaşmaları

ÜLKE	BELGE	TARİH	YER	İMZALAYAN KİŞİ	YAYINLANDIĞI RESMİ GAZETE
Özbekistan	Kültür İşbirliği Anlaşması	19 Aralık 1991	Ankara	Belirtilmemiş	
Özbekistan	Ekonomik, Ticari, Sınai ve Kültürel İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı	19 Aralık 1991	Ankara	TR/Turgut Özal / Cumhurbaşkanı ÖZ/İslam Karimov / Cumhurbaşkanı	27.01.1992 21124
Özbekistan	Turizm İşbirliği Anlaşması 18 Kasım 1997 tarihli anlaşma ile yürürlükten kalkmıştır.	5 Ekim 1992	Taşkent	TR/Abdulkadir Ateş ÖZ/Alimcan İsmailov	15.04.1993 21553
Özbekistan	Kültür Alanında İşbirliği Anlaşması 1996-1997	21 Şubat 1996	Taşkent	Belirtilmemiş	
Özbekistan	Turizm İşbirliği Anlaşması	18 Kasım 1997	Ankara	TR/İbrahim Gürdal - Turizm Bakanı ÖZ/Bahtiyar Husanbayev - Özbekturizm Bşk.	28.12.1997 23214
Özbekistan	Telif Haklarının ve Benzer Hakların Korunmasına İlişkin Anlaşma	13 Nisan 1998	Taşkent	Belirtilmemiş	22.07.1998 23410
Özbekistan	Kültürel Varlıkların Kaçakçılığının Önlenmesi ve İadesinin Sağlanması Konusunda Karşılıklı Yardım Anlaşması	13 Nisan 1998	Taşkent	Belirtilmemiş	22.07.1998 23410

Kaynak:<http://disiliskiler.kulturturizm.gov.tr/TR-22118/imzalanan-ikili-ve-cok-tarafli-belgeler.html>, Erişim Tarihi: 21.10.2018.

5) Taraflar, turizm yatırımları konusunda işbirliği imkânlarını araştırarak ve bu amaçla deneyim değişiminin yanı sıra her iki ülke mevzuatlarında belirtilen yatırımlara ilişkin teşvikler ve ülkelerindeki mevcut yatırım olanakları hususunda bilgi alışverişinde bulunacaklardır. Taraflar, Ulusal Turizm İdarelerini ve diğer ilgili turizm kuruluşlarını ülkelerinin ulusal mevzuatları uyarınca, turizm alanında ortak girişimler ve yatırım projeleri başlatmak hususunda teşvik edeceklerdir.

6) Taraflar, uluslararası turizm işbirliği alanında uluslararası turizm faaliyetlerine katılımı da esas alarak görüş alışverişinde bulunacaklardır.

7) Taraflar, Ulusal Turizm İdareleri ve ilgili turizm kuruluşları aracılığıyla turizm eğitimi alanında özellikle turizm sektörün de istihdam edilen personeli yetiştirmek amacıyla teknik işbirliği imkânlarını araştıracaklardır.

8) Taraflar, mevcut anlaşmanın uygulanmasını sağlamak amacıyla bir Turizm Karma Komisyonu kurmak üzere anlaşmışlardır. Komisyon toplantıları diplomatik kanallar aracılığıyla her iki tarafın uygun göreceği bir tarihte iki yılda bir dönüşümlü olarak karşı tarafın ülkesinde gerçekleştirilecektir. Gerekli görüldüğü takdirde, Komisyon her iki tarafın mutabakatıyla daha önce toplanabilecektir.

Doğrudan turizm ve kültür içerikli bu türlü ikili anlaşmaların yanı sıra eğitim, ulaşım ve ekonomik işbirliği gibi farklı içeriklerdeki ikili anlaşmalar da iki ülke arasındaki turistik ilişkileri şekillendirmektedir. Örneğin, 1996 yılında kurulan ve görevi taraf ülkelerin ekonomik işbirliği ve ticari ilişkilerin de karşılaşılan sorunları tespit edip çözmek olan “Karma Ekonomik Komisyonu” iki ülke turizmi için iş birliği imkânlarının geliştirilmesi doğrultusunda önemli kararlar alabilme yetkisine sahiptir. Nitekim 2017’de dördüncüsü imzalanan komisyon protokolünde taraflar, turizm alanındaki iş birliğini “yüksek öncelikli” çalışmalar arasında değerlendirmiştir. Bu çerçevede Özbekistan’daki turizm altyapısının geliştirilmesi amacıyla ortak projeler ve programlar gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır (Evcin, 2018, s. 119).

Bu kapsamda hazırlanan Semerkant Afrasiyab Oteli projesi ile Buhara’daki Buhara Palace Oteli projeleri, turizm altyapısının oluşturulması ve merkezlerin yeniden yapılandırılmasını amaçlamaktadır. Çimgan Turizm Bölgesi’nin Geliştirilmesi projesi ise 2 teleferik, 3 adet 9 katlı bina ve dinlenme merkezi yapımını içermektedir. Özbekistan hükümeti, bu projelerin hayata geçirilmesinde Türk yatırımcılara güvenmekte ve bu yatırımcıların Özbekistan’a gönderilmesi için Türk hükümetine talepte bulunmaktadır. Özbek hükümeti, bu

amaçlarla Türk yatırımcılara gerekli olan arsa tahsisi, altyapı hazırlama ve yerel ortaklar bulmada yardımcı olacağını; Türk hükümeti de Özbek tarafına bu alanlarda işbirliği ile ilgili teknik yardım vermeye hazır olduğunu ifade etmiştir(Tokay Haber Ajansı, 2017). Bu bilgiden de anlaşılacağı üzere Türkiye, Özbekistan üzerinde tesir alanını genişletmek için turizm yatırımlarını, Özbek ekonomisini şekillendiren bir yumuşak güç aracı olarak kullanma potansiyeline sahip görünmektedir. Bu anlamda, Özbekistan'ın ekonomik açıdan yeniden yapılanmasında Türkiye'nin oyun kurucu bir aktör olma şansı ise Özbekistan'ın ikinci Cumhurbaşkanı olan Şavkat Mirziyoyev dönemi ile oldukça artmıştır.

Türkiye için Özbekistan hükümeti ile ilişkiler bakımından, Özbekistan'da yaşanan lider değişikliğinin önemli bir diğer sonucu ise Özbekistan'ı ziyaret edecek Türk vatandaşlarına 30 gün vize muafiyeti tanınmasıdır. Bu uygulama, Özbekistan Cumhurbaşkanı Şavkat Mirziyoyev tarafından 6 Şubat 2018 yılında imzalanan, "Özbekistan'da seyahat potansiyelinin geliştirilmesi için olumlu koşulların sağlanmasına" ilişkin kararname ile birlikte yürürlüğe girmiştir. Özbekistan'ın Türk vatandaşlara uyguladığı vize şartını kaldırmasındaki en önemli gerekçe ise şüphesiz turizm gelirlerini arttırmak için Türk turistleri ülkelerine çekme isteğidir. Bir başka deyişle, Türk turizm pazarının cezbediciliğinden kaynaklanan yumuşak güç, Özbekistan'ın Türkiye lehine vize politikaları uygulamasına neden olmuştur.

Özbekistan'ın Ankara Büyükelçiliği Ekonomi ve Ticaret Müsteşarı Ulugbek Azamov'da bu görüşü destekler nitelikte bir açıklama yapmıştır. Ulugbek Azamov'un açıklaması şu şekildedir: "Özbekistan'ın Türkiye'ye vize muafiyeti tanınmasının büyük bir adım olduğunu düşünüyoruz. Türkiye'ye sağlanan vize muafiyeti ile Özbekistan'a giden Türk turist sayısını yıllık 100 bine çıkarmayı hedefliyoruz Özbekistan'da her iki ülke için de önemli olan İmam el Buhari, İbni Sina gibi büyük İslam ve kültür alimlerinin yaşadığı yerler var. Bu muafiyetin Türk kardeşlerimizin turist olarak Özbekistan'a gitmeleri için de fırsat olduğunu düşünüyoruz."(<https://www.sabah.com.tr>, Erişim Tarihi: 09.12.2018).Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere, Özbekistan, Türk turistleri ülkesine çekebilmek için kendi yumuşak güç unsurlarını devreye sokmaya çalışmaktadır. Bu yaparken kullanılan yöntem ise iki ülkenin ortak dini inancıdır. Bu sayede Türk turistler, inanç turizmi kapsamında İslam dünyası için önemli merkezler olan Buhara (Kalon Camii ve Mir-i-Arab Medresesi), Semerkant (Sher-Dor Medresesi, Kok Camii, Hz. Davut Türbesi) ve Taşkent (İsmail El-Buhari Medresesi) gibi Özbek destinasyonlarını yakından tanıma fırsatını yakalayabileceklerdir.

Türkiye'nin sadece Özbekistan ile değil, bütün Orta Asya coğrafyası ile olan ilişkilerini şekillendiren bir diğer diplomatik araç ise TİKA olarak belirtilebilir.

Türkçe konuşulan Türkî cumhuriyetlerde kalkınma yardımları sağlamanın yanı sıra, turizm gibi sosyal duyarlılığı yüksek alanlarda da faaliyet gösteren bir kurum olan TİKA, kendi kaynakları ile tasarladığı ve finanse ettiği birçok turizm temalı projeyi Özbekistan’da gerçekleştirilmektedir. Özbekistan’da, sektörde çalışacak nitelikli eleman ihtiyacını karşılamaya yönelik Sergeli Turizm Meslek Okulu’nun kapsamlı tadilatı yapılması ve örnek uygulama sınıfları oluşturulması bu projelerden biridir. Bir başka projede ise Özbekistan’ın Buhara şehrinde “Turizm ve Otelcilik Eğitimi Programı” hayata geçirilmiştir. Söz konusu proje kapsamında otel yöneticiliği, ön büro, aşçılık, servis hizmetleri ve kat hizmetleri üzerine toplam 120 Özbek otel personeline eğitim verilmiştir. Bu uygulamalardan da anlaşılacağı üzere Türkiye içerisinde turizmin de yer aldığı birçok farklı sektördeki tecrübe, bilgi ve teknolojilerini TİKA gibi kuruluşlar aracılığı ile Özbekistan’a aktarmaktadır. Bu ise Türkiye’nin Özbekistan üzerinde yumuşak güç kullanarak etki alanını geliştirme çabalarına katkı sağlamaktadır (TİKA, 2018, s. 128-130).

Uluslararası tanıtım faaliyetleri, bir ülkenin dünyadaki duruşu, saygınlığı, imajı ve dolayısıyla da uluslararası ilişkilerinin etkinliği bakımından önemli bir rol oynamaktadır. Bu sebeple, ülkemizde başta Kültür ve Turizm Bakanlığı olmak üzere, tanıtma faaliyetleriyle ilgilenen tüm kurum ve kuruluşlar, birbirleriyle etkileşim halinde çalışmalar yapmaktadır (Çavuş, 2013, s. 31). Bu kuruluşlarda biri de Bakanlığın “Tanıtma Genel Müdürlüğü” birimi altında bulunan yurt dışı teşkilatlanmaları olan “Kültür ve Tanıtma Müşavirlikleri”dir. Bu müşavirlikler içerisinde Özbekistan’da Türk kültürünün ve turistik arz kaynaklarının tanıtımından sorumlu olan “Taşkent Kültür ve Tanıtma Müşavirliği”dir. Müşavirlik, Özbekistan’dan ülkemize yönelik turizm talebinin arttırılmasına ek olarak, Özbek vatandaşlarının Türkiye hakkındaki olumsuz tutum ve inançları ile önyargılarını gidererek ülkemizin saygınlık kazanmasına da yardımcı olmaktadır (<http://tanitma.kultur.gov.tr.>, Erişim Tarihi: 09.12.2018). Faydalı bir yumuşak güç aracı olan bu kurum, sadece Özbekistan’da Türk turizminin gelişmesi adına değil Türk kimliğinin varlığını temsil etmek adına da işlevsel bir özellik göstermektedir.

Önemli bir diğer yumuşak güç unsuru ise kitle iletişim araçları ve bu araçlarda izleyicinin beğenisine sunulan sinema filmleri, diziler, belgeseller ve tanıtıcı programlardır. ABD yıllardır Hollywood filmleriyle dünyada etkin bir imaj sağlamış ve önemli bir yumuşak güç elde etmiştir. Türkiye ise yabancı ülkelerde yayınlanan dizileri ile oldukça merak duyulan bir ülke haline gelmiştir. Yapılan bir araştırmaya göre, Türkiye’yi daha önce ziyaret etmemiş fakat düzenli Türk dizileri izleyenlerin %80’i Türkiye’ye gelmek istemektedirler. Bu dizileri izleyen ziyaretçiler, Sultanahmet bölgesini veya Topkapı Sarayı gibi

tarihi yerleri görmeden önce, dizinin çekildiği yerleri görmek istemektedirler. Bu algı, yapılan tüm turizm tanıtımları ve reklam pazarlama unsurlarından daha etkili olabilmektedir (Camgöz & Dinçer, 2017, s. 290). Türkiye’de bu yolla Özbekistan üzerinde kültürel etki alanını genişletmek için bir şansa sahiptir.

Özbekistan’da yayın yapan televizyon kanalları tarafından Türk dizi ve filmlerinin temini için Türk yetkili makamlarına yoğun bir talepte bulunmaktadır. Buna paralel olarak “Kara Sevda” adlı Türk dizisi 2017 yılı Eylül ayında yayınlanmaya başlamış ve Özbek halkı tarafından büyük bir rağbet görmüştür. “Diriliş Ertuğrul”, “Muhteşem Yüzyıl” ve “Kösem Sultan” gibi Türk tarihinin ve kültürel zenginliklerinin işlendiği diziler ile muhtelif Türk filmlerinin de Özbek televizyonlarında yayınlanmasına yönelik çalışmalara girildiği bilinmektedir (Evcin, 2018, s. 132). Özbek vatandaşlar tarafından Türk kültürünü yansıtan bu türlü dizilere yoğun talebin olması şüphesiz Türkiye’ye yönelik turistik ziyaret düzenleme niyetlerini de olumlu anlamda arttıracaktır. Dizi ve sinema filmleri gibi popüler kültür kaynaklarının bir yumuşak güç unsuru olarak kullanılıp, Türk turizmine hizmet etmesi de Türk turizmini daha işlevsel bir yumuşak güç unsuru haline getirecektir. Bir başka deyişle, Türk dizi ve filmleri ile Türk turizmi birbirlerinden beslenen yumuşak güç unsurlarıdır.

Sonuç ve Öneriler

Türkiye’nin son yıllarda izlediği “insanilik” temalı aktif dış politika ve yoğun diplomasi, ülkemizi uluslararası kamuoyunda ilgiyle takip edilen bir konuma getirmiştir. Türkiye’nin aktif dış politikasında seçmiş olduğu bu tema uluslararası ilişkilerde sert güç unsurlarına göre daha başarılı sonuçlar verdiği ve çok daha meşru bir uygulama olması nedeniyle önemlidir. Hem turizm olgusunun hem de bu temanın merkezinde insan vardır. Bu nedenle turizm, Türkiye’nin izlediği aktif dış politika da önemli bir araç olarak kullanılabilir. Bununla birlikte turizm olgusu tek bir yapıdan oluşan homojen bir kavram değildir. Turizm bir dış politika aracı olarak ülkenin çıkarlarına hizmet etmek için kullanılacak ise ülkenin kültürü, dili, inancı ve doğal güzellikleri gibi birçok yan unsurda göz önüne alınmalıdır. Bu unsurların her biri aynı zamanda bir ülkenin diğer ülkeler üzerinde etki çemberini genişletmek için kullandığı yumuşak güç kaynakları olarak da bilinmektedir.

Türkiye’nin reklam ve tanıtım faaliyetleri ile ülke imajının görece olumlu olması gibi nedenler, Türkiye’ye gelen yabancı turist sayısında bir artış meydana getirmiştir. Bu artış ortak bir kök ile bağlı bulunduğumuz Özbekistan pazarında da gözlemlenmiştir.

Türkiye ve Özbekistan ilişkilerinde uzun soluklu siyasi dalgalanmalar ve gerginlikler yaşanmıştır. Bu süreç içerisinde iki ülkede birbirleriyle ilişkilerini dondurma noktasına gelmiştir. Ancak bu durum iki ülkenin turizm ilişkileri açısından incelendiğinde ortaya siyasi ilişkilerin tam aksi bir çerçeve çıkmaktadır. Ülkeler arası yaşanan politik uyumsuzluklara rağmen ülke vatandaşları karşılıklı turistik ziyaretlerine devam etmişlerdir. Buradan hareketle turizmin, devlet politikalarına rağmen uzun zamandır birbirinden ayrı bırakılmış soydaş halkların birbirleriyle yeniden tanışmaları, buluşmaları, kültürel birliktelik anlayışlarını pekiştirmeleri için kullanılacak etkili bir yumuşak güç unsuru olduğunu söylemek mümkündür.

Turizm, diğer yumuşak güç unsurları olan, kültür, tarih, ekonomik güç, siyasi ve politik değerler, jeopolitik konum, doğal güzellikler güvenlik algısı vb. ile değerlendirildiğinde bu unsurlardan çok yoğun şekilde beslenmektedir. Temelde incelendiğinde, turizm söz konusu bu unsurları metalaştırarak bunlardan ticari bir kazanç elde etmeyi amaçlayan bir olgudur. Örneğin, kültürel ya da doğal güzellikleri açısından fazla bir kaynağa sahip olmayan ve güvenlik sorunları nedeniyle iç kargaşalar yaşayan bir ülke ne kadar turistik tanıtım faaliyeti yürütürse yürütsün kendisine yeterince turist çekemez. Bu durum Türkiye ve Özbekistan'ın turizm ilişkileri açısından incelendiğinde, Türkiye'nin Özbekistan'da yürüttüğü tanıtım ve propaganda faaliyetlerinde ağırlıklı olarak iki ülke arasındaki kuvvetli tarihî ve kültürel bağlara işaret edilmektedir. Bu ise Özbek vatandaşlarının turistik seyahatleri için Türkiye'yi tercih etmesini teşvik eden başlıca unsurlar arasında yer almıştır. Buradan anlaşılacağı üzere Türkiye'nin Özbekistan pazarında turizm faaliyetlerini geliştirebilmek için turizm olgusunu diğer yumuşak güç unsurları (Ortak Tarih ve Kültürel Bağ) ile doğru bir şekilde bütünleştirmeye çalıştığı görülmektedir.

Turizm, dış politikada doğrudan yumuşak güç aracı olarak da kullanılabilir. Bunun sağlanabilmesi için söz konusu iki ülke arasında büyük ölçekli bir turizm ilişkisi bulunmalıdır. Örneğin, Türkiye'nin 2015 yılında bir Rus savaş uçağını düşürmesi sonucu yaşanan kriz sonrasında Rus hükümeti vatandaşlarına Türkiye'yi ziyaret etmemeleri yönünde tavsiyede bulunmuş ve Türkiye'ye düzenlenen charter uçuşlarını kaldırmıştır. Bunun üzerine Türkiye'nin en büyük ikinci pazarı olan Rus pazarı 2016 yılında %80 daralmış ve turizm gelirleri büyük ölçüde azalmıştır. Bu örnek olaydan da anlaşılacağı üzere, Türk turizminin Rus pazarına olan bağımlılığı, Rusya tarafından aleyhte bir yumuşak güç aracı olarak kullanılmıştır. Türkiye ve Özbekistan'ın turizm ilişkilerinde yumuşak güç uygulaması bu örnek olaydaki gibi gerçekleşirse de sonuçları bakımından Türkiye'nin lehine olmuştur. Çünkü Özbekistan, en büyük ikinci turizm pazarı olan Türkiye'yi kaybetmemek adına Türkiye'ye uyguladığı

vize uygulamalarına turizmde atılım yapma gerekçesiyle son vermiştir. Buradan da anlaşılacağı üzere yakın döneme kadar sürece gereği Türk vatandaşlarını konsoloslukları önünde uzun kuyruklarda bekleten Özbekistan, Türk turizminin yarattığı yumuşak güç baskısı ile vize muafiyetini onaylamış ve Türk vatandaşlarına ayrıcalık tanımıştır.

Türkiye, 2010'lu yıllar ile birlikte hemen her yıl en çok turist çekmeyi başaran ilk 10 destinasyon arasında kendine yer bulmuştur. Bu istatistik turizm gelirlerine de yansımıştır. Bazı istisnalar olsa da Türk turizmi her yıl turist varışları ve turizm gelirlerindeki hacmini arttırmıştır. Bu başarılı tablonun arkasında, Türkiye'nin uzun yıllar turizm altyapısını geliştirmek, turistik mal ve hizmetlerinin niteliğini arttırmak ve turistik ürünlerinde çeşitlilik oluşturmak için izlediği politikalar yatmaktadır. Özbekistan'da Türk turizminin bu noktaya gelirken edindiği tecrübelerden faydalanmak istemektedir. Örneğin, "Özbekistan Devlet Turizm Geliştirme Komitesi" 2017 yılında Bursa'ya bir çalışma ziyareti gerçekleştirmiştir. Ziyaret kapsamında Türkiye'nin Uludağ örneğinden hareketle Özbekistan'da dağ turizminin geliştirilmesi ve kayak merkezlerinin kurulması konuları değerlendirilmiştir. Bu açıdan incelendiğinde Özbekistan'ın, Türk turizmi uygulamalarını kendi turizminin geleceği için bir taslak olarak gördüğü anlaşılmaktadır. Türk turizmini geçmişinden bugüne bilgi ve deneyimlerinden doğan yumuşak gücü, Özbekistan'ı yoğun bir şekilde cezbetmektedir.

Bu araştırma, ilgilendiği konu üzerine ulaştığı bulgulardan yararlanarak ilgili hükümet organlarına ve akademisyenlere çeşitli öneriler sunmaktadır. Bu öneriler aşağıda belirtilmiştir.

- Araştırma bulgularına göre turizmin Türkiye'nin uluslararası ve dış politikasında bir yumuşak güç unsuru olarak kullanılabilmesi rahatlıkla söylenebilir. Ancak bunun uygulanabilmesi için Türk devletinin, turizmi bir güç unsuru olarak kabul etmesi gerekmektedir. Bu ise sadece Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın özerk politikaları ile olabilecek bir süreç değildir. Aynı zamanda başta Cumhurbaşkanlığı (temsil makamının gücü, mevcut Cumhurbaşkanı'nın karizması vb.) ve DİB (iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin turizm faaliyetlerine elverişli olarak düzenlenmesi konusunda) olmak üzere birçok devlet organının konu üzerine müşterek çalışmaları ve eşgüdümü ile mümkündür. Bu nedenle bahsi geçen bu kuruluşların turizm aracılığıyla, Özbekistan'a müdahil olabilmeleri için sistematik bir politika üretmeleri gerekmektedir.

- Türkiye ve Özbekistan'ın müştereklerden birisi de dini inanışlarıdır. Her iki ülkenin vatandaşları da ağırlıklı olarak İslam inanışına tabidirler. İnanç aynı

zamanda kültür turizmi içerisinde inanç turizmi adıyla yer alan bir seyahat motivasyonudur. Buna rağmen Türkiye'nin bu müşterek inançtan gelen potansiyeli tam olarak kullandığı söylenemez. Bu noktada Türkiye, inanç kaynaklı yumuşak güç unsurunu turizm vasıtasıyla Özbekistan'a uygulayabilmek için çeşitli politikalar üretmek zorundadır.

- Türk turizminin Özbekistan'da ki geleceği açısından Türk televizyon dizileri ve filmlerinin Özbekistan'da ulaşılabilir hale getirilmesi önem arz etmektedir. Bunun sağlanabilmesi için ise TÜRKSAT yayın alanının, gerekli yasal ve teknik düzenlemeler yapıldıktan sonra, bölgeyi içine alacak şekilde genişletilmesi gereklidir.

- Araştırmaya konu olan Özbekistan, İslam Kerimov gibi mutlak siyasi güç hâkimi bir lider tarafından totaliter sistem ile 25 yıl boyunca yönetilmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin asıl muhatabı Özbekistan değil, sadece Kerimov olmuştur denilebilir. Nitekim Kerimov, kendi iktidarının meşruluğuna Türkiye tarafından politik bir saldırı düzenlediği algısına kapıldığı zamanlarda diplomatik ilişkileri uzun süreler boyunca askıya almıştır. Bu durum Türkiye'nin yumuşak gücünün Özbekistan üzerinde etki alanını da ister istemez sınırlandırmıştır. İki ülke arasındaki turizm faaliyetleri ülkeler arası olumsuz ilişkilerden etkilenmese de uzun süre ciddi bir gelişme de gösterememiştir. Buradan anlaşılacağı üzere, totaliter sistemlerle yönetilen Özbekistan örneğindeki gibi ülkelere, gerek turizm gerekse diğer yumuşak güç kaynağı olan unsurlar ile erişebilmek dönem dönem zor hatta bazen imkânsız olabilmektedir. Bu nedenle konu ile ilgili alanyazına katkı yapmak isteyen araştırmacılar için diğer Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nden olan ve görece daha demokratik bir siyasi iklimin hüküm sürdüğü Kazakistan ve Kırgızistan gibi ülkelerde turizmin yumuşak bir güç aracı olarak değerlendirilmesinin nasıl sonuçlar vereceği incelenmeye değer görülmektedir.

KAYNAKÇA

- 📖 Akbaş, Z., & Tuna, H. (2012). Bir Dış Politika Aracı Olarak Yumuşak Gücün Turizm Sektörüne Etkisi: Türkiye Örneği Üzerinden Bir Değerlendirme. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 49(571), 5-17.
- 📖 -----. (2016). Yumuşak Güç Olgusu ve Turizm İlişkisi: Medikal Turizm Kapsamında Ortadoğu'dan Gelen Turistler Üzerine Bir Değerlendirme. *Birey ve Toplum*, 6(12), 73-106.
- 📖 Aydemir, B., & Bal, K. (2018). Bir Dış Politika Aracı Olarak Turizm: Gana Örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 71-84.

- 📖 Burchill, S., Linklater, A., Deveta, R., Donnelly, J., Paterson, M., Reus-Smit, C., & True, J. (2005). *Theories of International Relations*. New York: Palgrave Macmillan Ltd.
- 📖 Camgöz, C., & Dinçer, F. İ. (2017). Günümüz Uluslararası İlişkilerinde Turizmin Türkiye’de Yumuşak Güç Olarak Kullanılmasına Yönelik Bir Değerlendirme. *Journal of Recreation and Tourism Research*, 4(1), 283-293.
- 📖 Çavuş, T. (2013). Dış Politikada Yumuşak Güç Kavramı ve Türkiye’nin Yumuşak Güç Kullanımı. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2(2), 23-37.
- 📖 Evcin, E. (2018). Özbekistan’da Türkiye’nin Turistik Tanıtım ve Propaganda Faaliyetleri Üzerine Bir Değerlendirme. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 18(1), 113-142.
- 📖 Karagül, S. (2013). Türkiye’nin Balkanlardaki “Yumuşak Güç” Perspektifi: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8(1).
- 📖 Nye, J. S. (2011). *The Future of Power*, New York: Public Affairs.
- 📖 Özel, C. (2018). Yumuşak Güce Bütünsel Bakış. *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1-27.
- 📖 Özbekistan ile Türkiye Arasında İmzalanan Turizm Alnında İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar. (1997), T.C. Resmi Gazete (23214, 28 Aralık 1997).
- 📖 Sancak, K. (2016). Yumuşak Güç Kaynağı Olarak Kültür ve Türkiye’nin Yumuşak Gücünde Kültür Faktörü. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 02(04), 16-26.
- 📖 TİKA. (2018). *Özbekistan’da TİKA Projeleri*. Ankara: Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Yayınları.
- 📖 Tokay Haber Ajansı. (2017). *Özbekistan. Yatırım Finansman & Dış Ticaret Dergisi*, s. 5-65.
- 📖 UNWTO. (2015). *Uzbekistan Tourism Insight – Findings from the Uzbekistan International Visitor Economy Survey 2014*. Madrid: World Tourism Organization (UNWTO) .
- 📖 Yegin, A. (2015). *İran’ın Yumuşak Gücü*, Seta (Siyaset, Ekonomi Ve Toplum Araştırmaları Vakfı), İstanbul: Turkuvaz Matbaacılık Yayıncılık A.Ş.
- 📖 Yılmaz, S. (2011). Yumuşak Güç ve Evrimi. *TURAN-SAM Dergisi*, 3(12), 31-36.